

Magyar számítógépes dialektológia

Vargha Fruzsina Sára

ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont

Tájnyelvi barangolások, 2025. november 24.

Az előadás tematikája

- Mitől lesz számítógépes a dialektológia? – Informatizált nyelvi adat
- Nyelvföldrajz – térképezés, nyelvatlaszok integrálása, dialektometria
- Hang és lejegyzés összekapcsolása – nyelvjárási hangoskönyvek, hangos atlaszok
- Együttműködés – részvételi kutatás

Bihalbocs – a Székely nyelvföldrajzi szótár informatizálása

- térképre szánt nyelvi adatok szótárban, a térbeli megjelenítés az olvasóra van bízva
- informatizálás: az adatok megfelelő kódolása, lokalizálása
 - kereshető
 - térképezhető
 - sokrétűen felhasználható

Vékás 2007.

bivalybocs l. bivalyborjú

bivalyborjú fn lex [71 a] 'bivolaş; Büffelkalb' ; *bivàlbòrju* (H 60), *bihàlbòrnyu* (U 285), *bihàlbòrnyu* (U 264—5, 286, 309, 311—2), *bihàlbòrnyu* (U 224), *bihàlbòrnyu* (Gy 187c), *bihàlbòrnyu* ~ *bivàlbòrnyu* (U 313); *bivàjbocs* (H 31; Gy 197), *bivajbocs* (H 44, 88), *bivàjbocs* (H 29), *bivalbocs* (H 26), *bivàlbocs* (H 37—9, 68, 110; Gy 182), *bivàlbocs* (H 57; Gy 177), *bivàlbocs* (H 13, 16, 21, 25, 28, 72, 80, 92, 109, 119; Cs 139, 159—60; Gy 178, 183, 187, 188; U 274), *bihàjbocs* (H 21—2, 38, 40, 65, 108), *bihàjbocs* (H 32, 62, 64, 85; U 228), *bihalbocs* (H 57, 100; U 262), *bihàlbocs* (H 20, 59, 67, 86, 94, 100—1, 104, 106; Cs 135a, 162; Gy 179, 185, 186a, 187b; U 200, 221, 230—1, 263, 276, 282, 290, 295, 297, 305, 310, 316), *bihàlbocs* (H 79; Cs 171; U 233, 283), *bihàlbocs* (H 14, 19, 27, 50, 52, 54, 57, 74—8, 87, 89, 96, 98—9, 113, 115, 118; Cs 123—8, 133, 134, 136—8, 141, 143, 146—50, 152, 157, 161—2, 165, 168—70, 175; Gy 180a, 181, 184, 186, 191, 195; U 209—10, 220, 226—7, 234, 237, 239—40, 245, 247—9, 251, 254, 257—8, 270, 284, 288—9, 291—4, 296, 298, 302—4, 306, 317—9, 321, 324, 326), *bihòlbocs* (Cs 164, 166, 172),

Gálffy Mózes – Márton Gyula 1987. Székely nyelvföldrajzi szótár. Budapest: Akadémiai Kiadó (Kiss Jenő szerk.)

Az informatizált Székely nyelvföldrajzi szótár

patká

á_{~^} → á_{^~} = á_~

bihălbocs

(79,171,233,283)

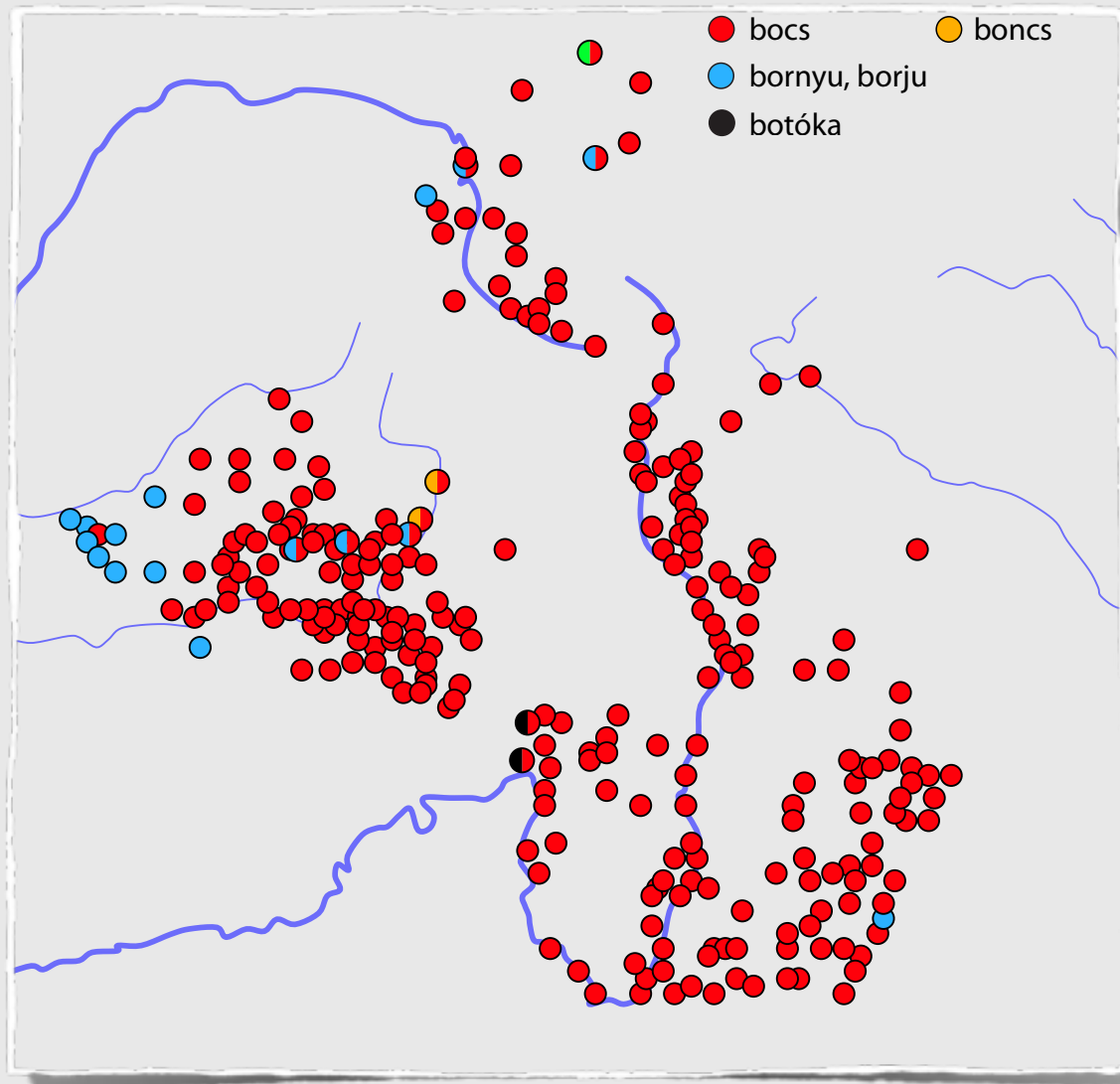
0M

bihălbocs

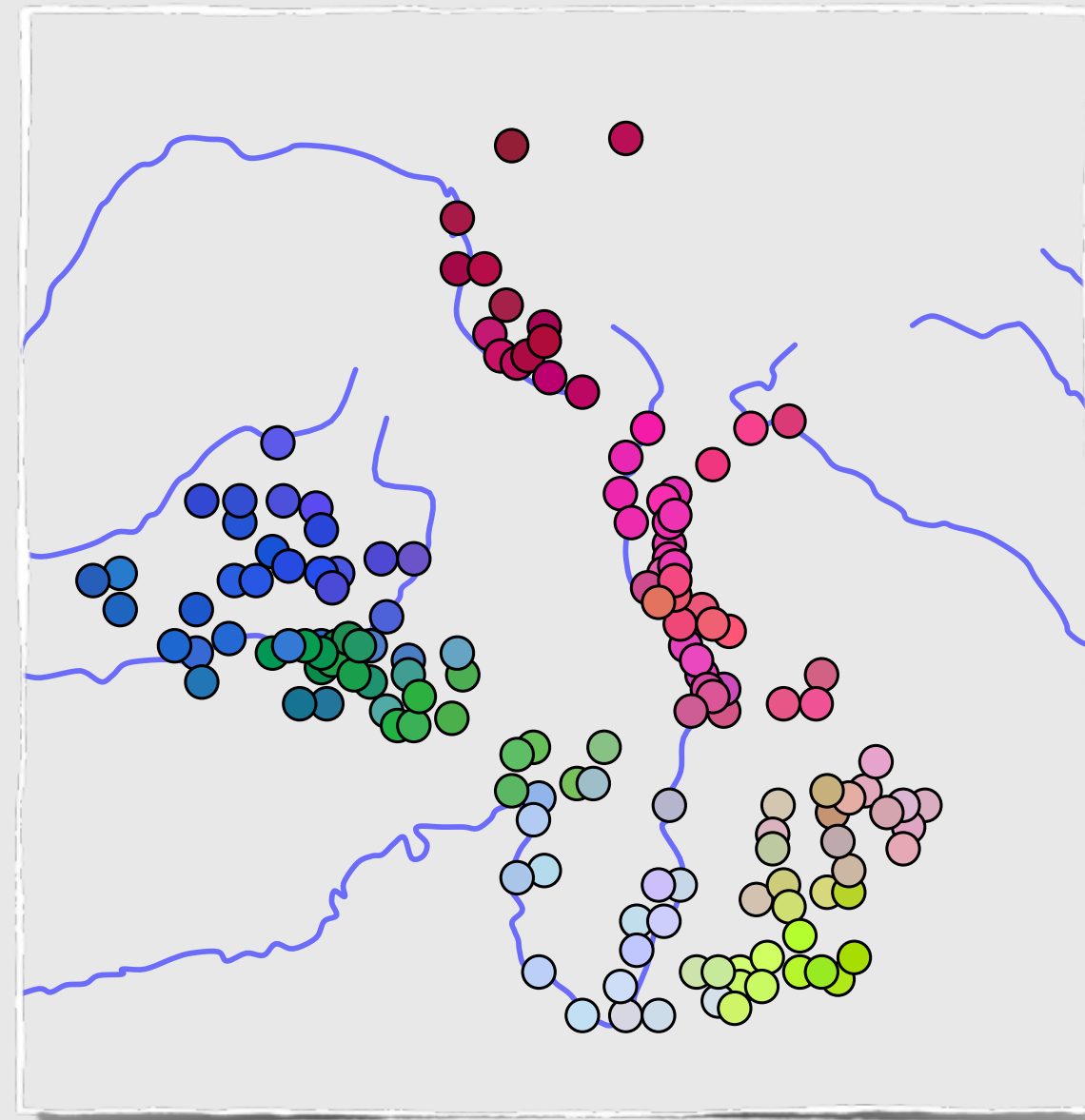
(14,19,27,50,52,54,57,74-8,87,89,96,98-9,113,115,118,123-8,133,
134,136-8,141,143,146-50,152,157,161-2,165,168-70,175,180a,
181,184,186,191,195,209-10,220,226-7,234,237,239-40,245)

0M

MTA Térképes megjelenítés, elemzés

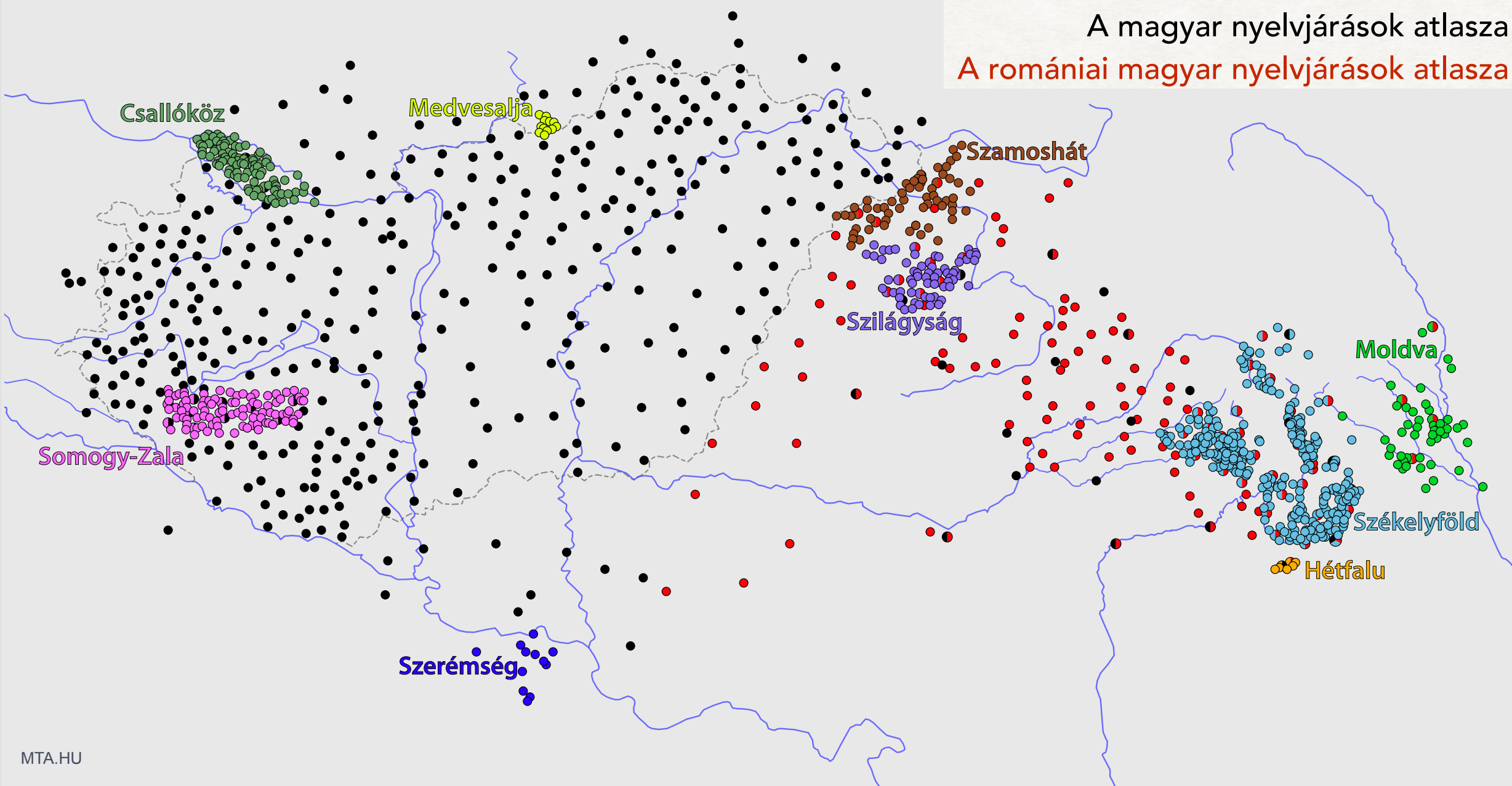
A *bivalyborjú* címszó adatai a Székely nyelvföldrajzi szótárban

Nyelvjárási kontinuum a Székelyföldön a Székely nyelvföldrajzi szótár adatainak dialektometriai elemzése alapján (Oszkó-Prószéky-Vargha 2020)

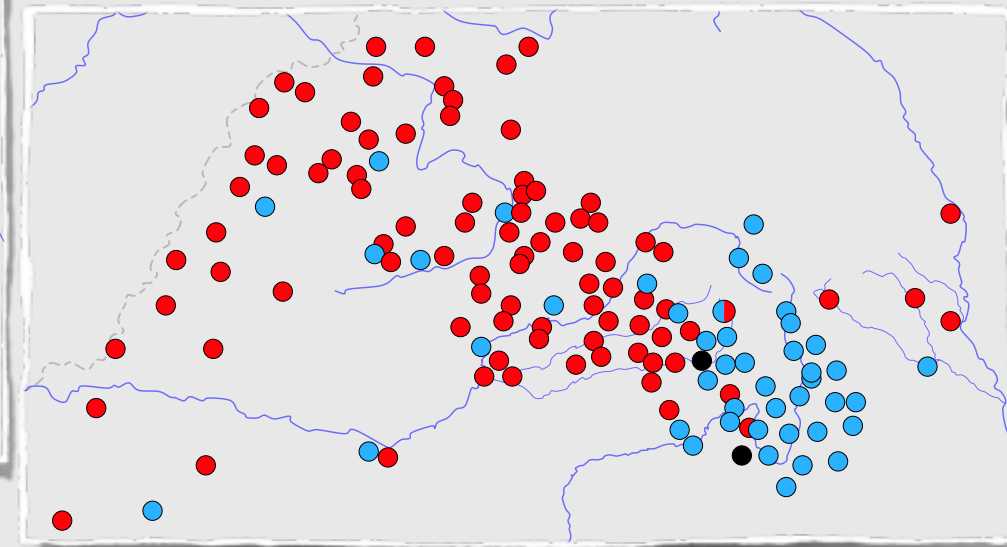
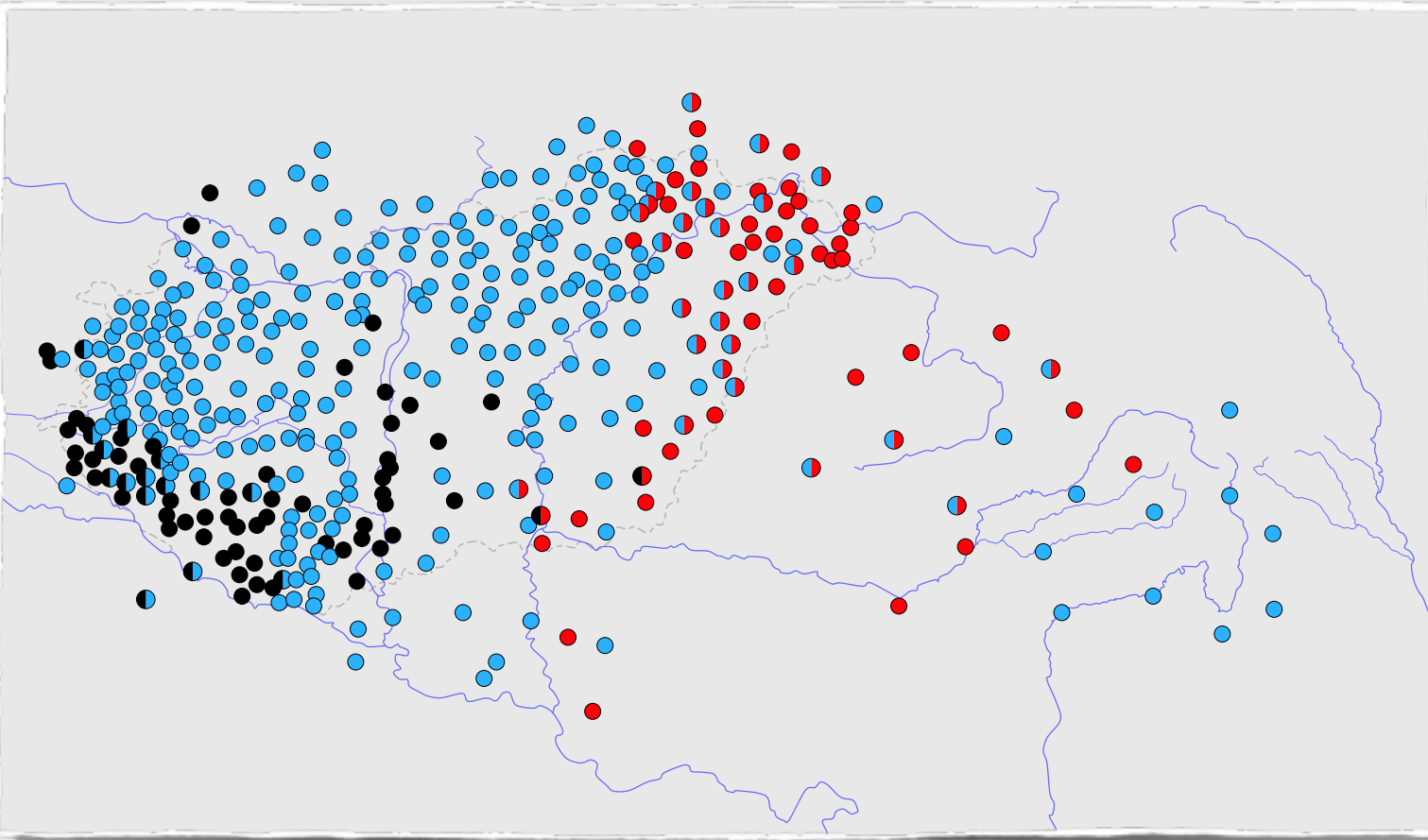
A magyar nyelvjárások atlasza

A romániai magyar nyelvjárások atlasza

MTA Integrált atlaszok – MNyA., RMNyA.

meggy

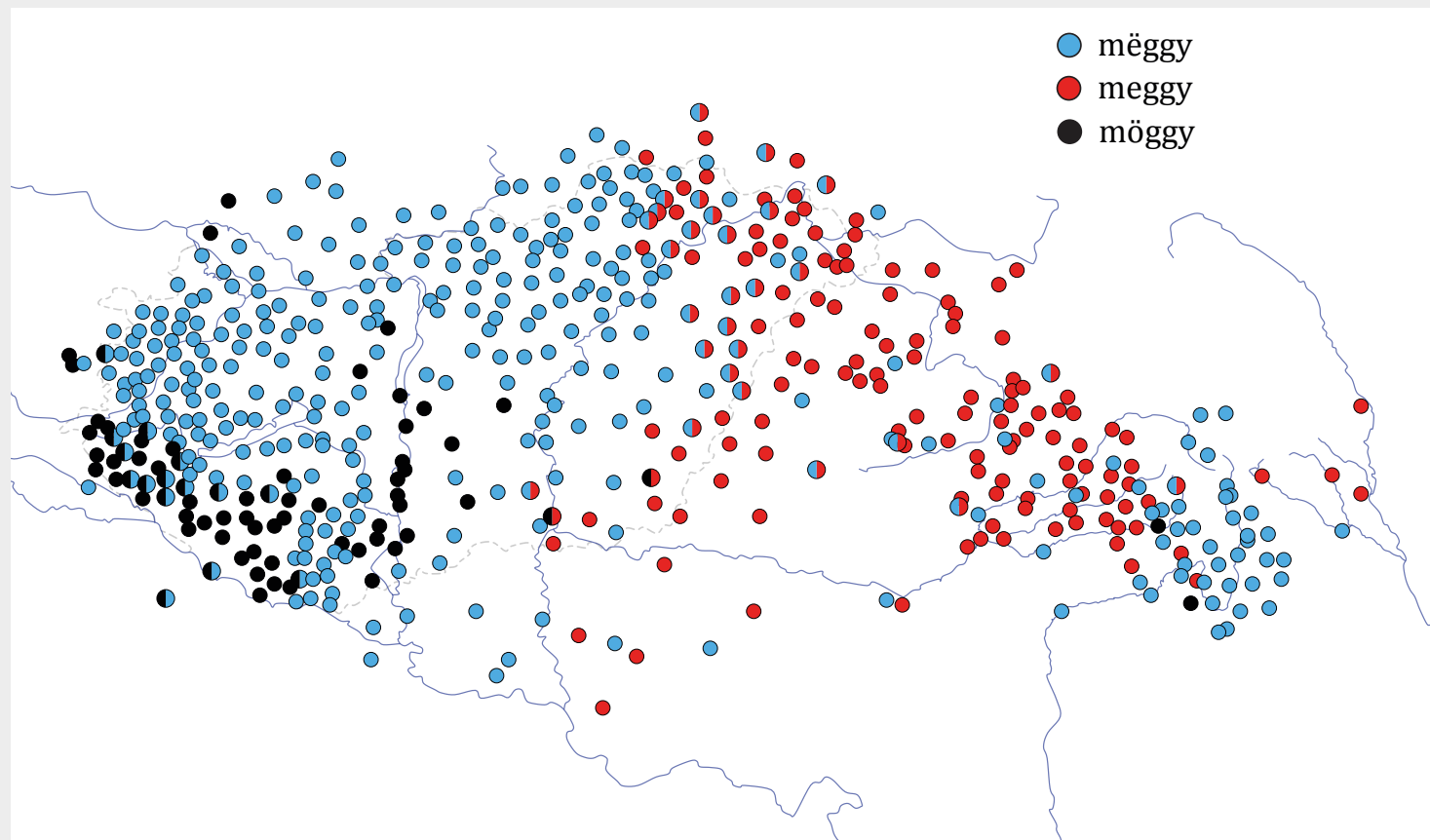

A magyar nyelvjárások atlasza

A romániai magyar nyelvjárások atlasza

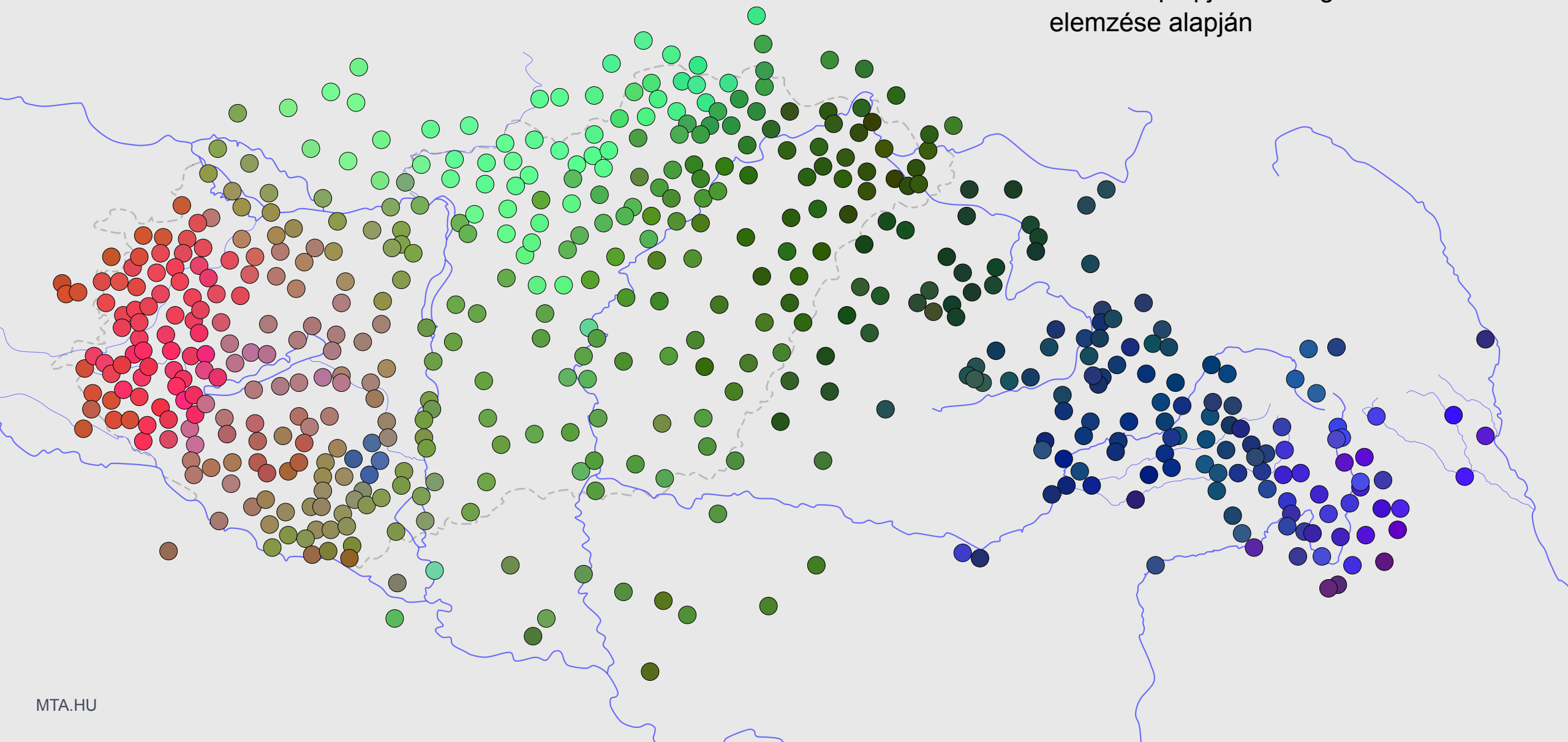
A MEGGY HANGTANI VÁLTOZATAI

A magyar nyelvjárások atlasza 94. és
A romániai magyar nyelvjárások
atlasza 354. térképlapja alapján

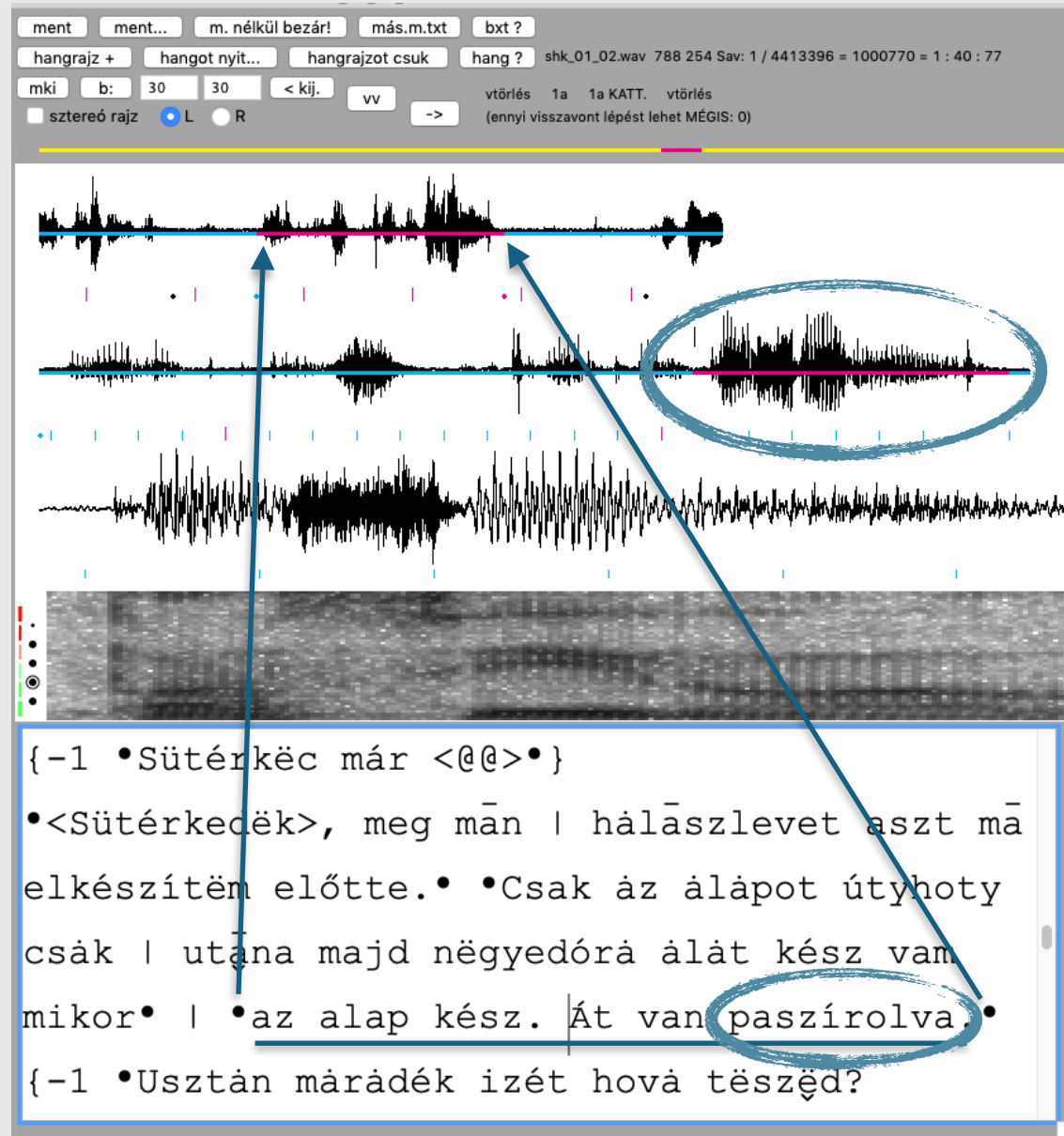

Nyelvjárási kontinuum

A magyar nyelvjárások atlasza és
A romániai magyar nyelvjárások atlasza
483 térképlapjának integrált dialektometriai
elemzése alapján

Hang és lejegyzés összekapcsolása

Mai magyar nyelvjárási hangoskönyv 1.

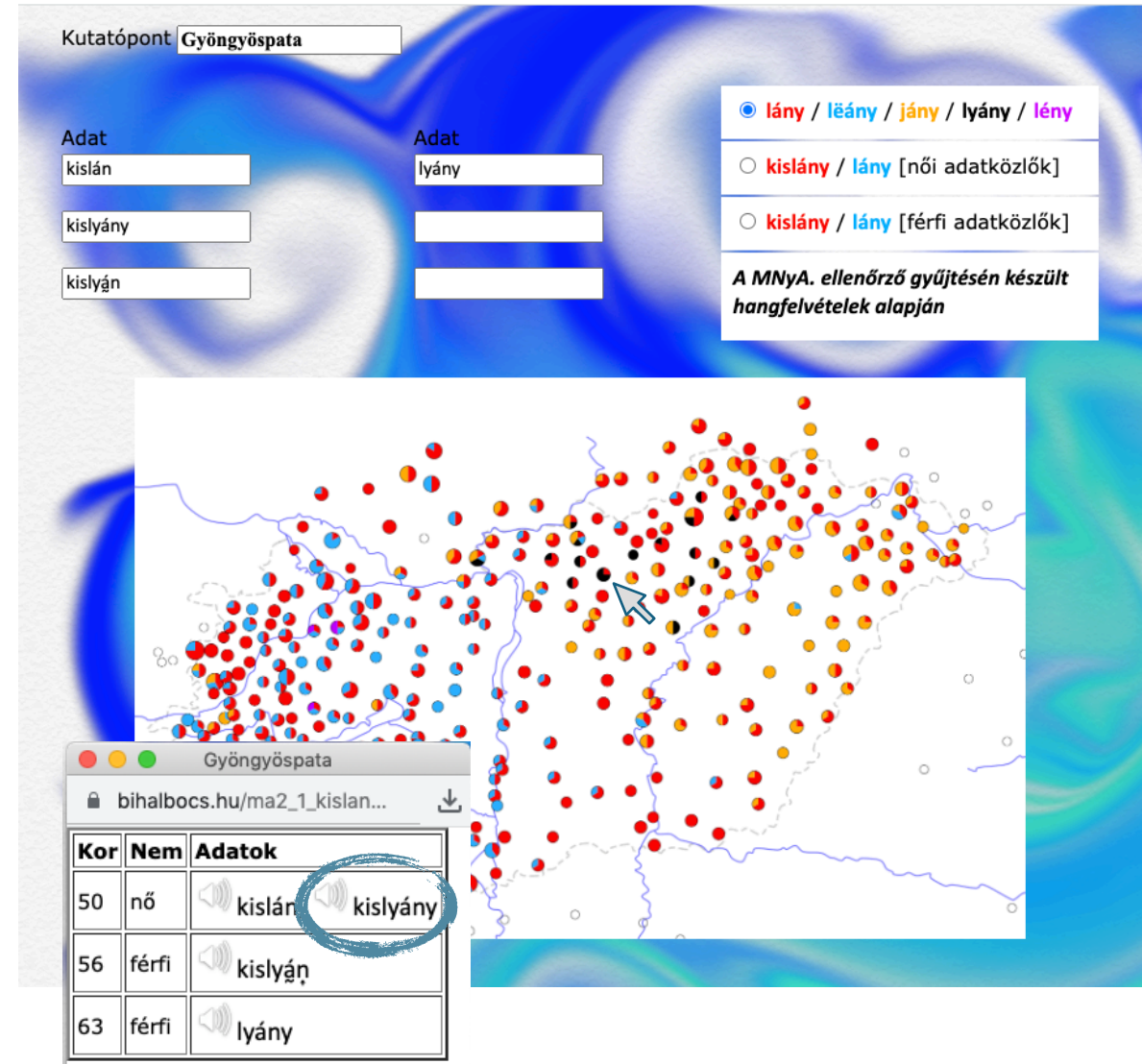
Líber Elizabet felvétele, Bárna, 2024.

Lejegyezte: Kocsis Zsuzsanna

https://mmnyhk1.nytud.hu/shk_01/shk_01_02/index.html

Beszélő nyelvjárási térképek

- Moldvai csángó nyelvjárás atlasza, követéses vizsgálat (Bodó 2007)
- Magyar nyelvjárások atlasza ellenőrző gyűjtése (Vargha 2013)
- Csallóközi nyelvatlasz (Menyhárt–Presinszky 2013)
- Kemenesalja nyelvjárási atlasza (Ferenczi 2023)

Magyar nyelvjárási hangoskönyvek

- Magyar nyelvjárási hangoskönyv I–XVI. (Bodó et al. 2005–2018)
- Nyelvjárási szövegek Vöő István gyűjtéséből (Hochbauer–Fazakas 2012)
- Szlovákiai magyar nyelvjárási hangoskönyv (Presinszy 2017–2021)
- Moldvai magyar korpusz – részletek Tánczos Vilmos gyűjtéséből (Eris et al. 2023)
- Mai magyar nyelvjárási hangoskönyv 1. (Vargha et al. 2025)

[Nyitólap](#)

Mellékjelezett szövegek:

- [Hegykő 1.](#)
- [Hegykő 2.](#)
- [Velem](#)
- [Csöngé](#)
- [Rábagyarmat 1.](#)
- [Rábagyarmat 2.](#)

A magnófelvételt készítette Balogh Lajos 1960-ban.

Adatközlő: Kucsár Mihályné, 54 éves.

Lejegyezte Hajdú Mihály 1972-ben.

A hangfelvételt és az átírást szinkronizálta: Bodó Csanád

A szinkronizálást ellenőrizte: Vargha Fruzsina Sára

***/

[Mondja el, hogy mit csinál reggeltől estig! Mi a dolga attól kezdve, hogy fölkel?]

•Fölkelék, akkor az első dolgom, magamat rendbeteszem, •osztán
•először kimégyek, •tűz rakok. •Az álatoknak teszék föl, melegítették.
•Má ugyé, ami szükséges az álotok részére. •Azután •fájék, •osztán akkor
közbe ugyé, megmelegíí a- •zálotoknak a | •moslík, amit •hordok,

először kimégyek,

Bihalbocs

Szalmatercs

Concordance

Hangoskönyv

Szlovákiai Magyar Ny

← → ↺

mmnyhkt.nyud.hu/shk_04/index.html

🏠

☆

⚙️

📺

👤

MMNyHk. 1. ▾

Hanganyagok ▾

Lejegyzés

Szalmatercs

Szalmatercs község a Cserhát hegység észak-keleti részén a Ménés-patak völgyében helyezkedik el, Nógrád vármegyében, Szécsény járásban. 458 ember lakja jelenleg. Nevezetessége a ma már romos állapotban lévő Ruttkay-kúria. Az itt látható fotót a Fiatal Műemlékvédők Egyesületének elnöke, Kecskeméti Norbert készítette, 2010-ben.

Szomor Ferenc és Tózsér Péter [Szalmatercs földrajzi nevei a XX. század közepén](#) címmel tették közzé térképet kötetükben (Szomor Ferenc – Tózsér Péter Szalmatercs, 158 pp.), amelyen fellelhetők a beszélgetésben említett helyszínek. A térképét a szerzők belegegyezésével közöljük.

1999. Fejezetek Szalmatercs község történetéből I. Táj és ember. – Szerzők kiadása, Szalmatercs, 158 pp.), amelyen fellelhetők a beszélgetésben említett helyszínek. A térképét a szerzők belegegyezésével közöljük.

A szalmatercsi felvételeket Verbői Eszter készítette a dédmamájával. A róla készült portré is Eszter alkotása.

Az első felvételen egy rövid részlet hallható arról, milyen volt a faluban az élet a második világháború alatt.

1. interjúrészlet

esetek a még a husvítot égybe. •
karácsonfát ott a szüleinkkē égyütt
ék kisgyerekék vótunk akkor a • anyuék
petisre, • utáunno mikor má naqvobbak
össen • a fódizít ← → C lejegyes.moma.nytd.hu/m4_07/index.html

sztk a vacsora után
zükeb roknságho mēn
má azok mégvótak

m4_07_01
Gyűjtés helye: Klézsze
Gyűjtés időpontja: 1998.

Weggyezes.moma.nytd.hu/m4_07/m4_07_02/index.html

•H•a• tñültan kicsi koromtól, há tanyított e témlombá. •
•Há hogyné. •S tñültuk. •

{-1 Könyvei?}

•Há grēs sok vót, s erūs bñnm, mēt bevájituk égy gödörbe, m
vuot, kñnciónár, s minden írās. •S mikor éf vót tiltva, akkor | b

{-1 Hogyhog? Hogy vājítak be?}

•Vājitunk é nagy gödört, s bététtk óda, mēt ha nem, baj vuot á

{-1 Úgy magára a könyvekét?}

•Há. •

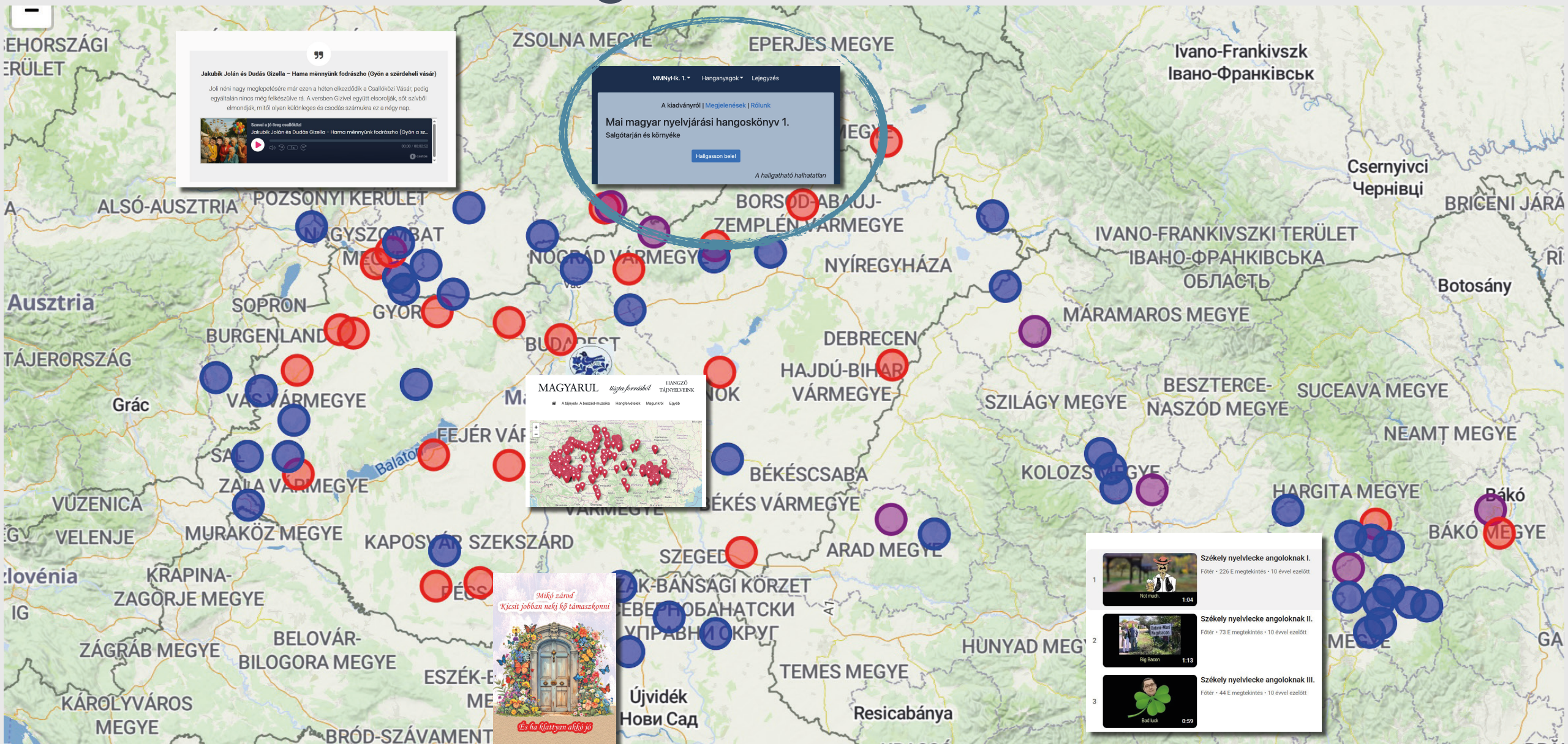
{2 •Héj, hon van-é?}

•Honn. •

{-1 Jó napota. •}

[illegible]

MTA Civil dialektológia – kerekasztal

Nyelvjárási projekt középiskolás diákokkal

A Mai magyar nyelvjárasi hangoskönyv 1.

mmnyhk1.nytud.hu/rolunk.html

MMNyHk. 1. ▾

Hanganyagok ▾

Lejegyzés

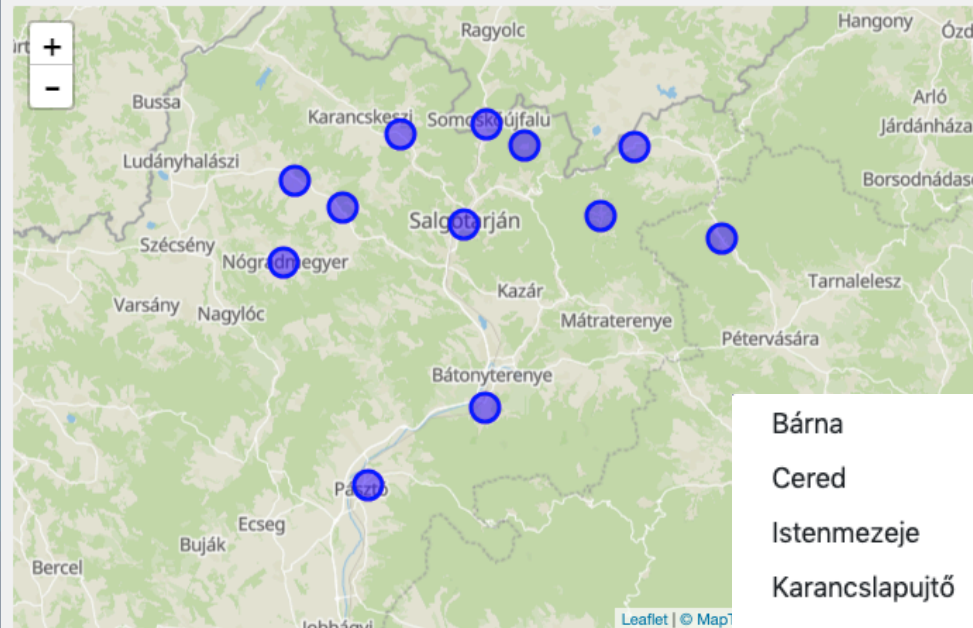
Rólunk

Budapesten dolgozó, de a helyi nyelvi sajátosságokért érdeklődő nyelvész-kutatókként (Vargha Fruzsina Sára, Kocsis Zsuzsanna és Szabó Gergely) 2023 őszén kerestük meg a Salgótarjáni Madách Imre Gimnáziumot. Ekkor kezdtünk el együtt dolgozni 12 diákkal és Bajczárné Gyenes Erzsébet tanárnővel a honlapon látható, Salgótarján és környéke beszédét bemutató kiadvány kialakításán. 2024 őszén egy újabb pályázatot nyertünk, amely lehetővé teszi, hogy 2025 tavaszán online felületeken és élő programokon is népszerűsítsük ezt a kiadványt. Célunk annak a szemléletnek a továbbadása, amely a nyelvi változatosságra értéként tekint: az emberek sokféleképpen beszélnek, és ez a sokféleség megismerésre érdemes. Ennek a szemléletnek a kifejezéséül a kiadvány mottójaként a következőt választottuk: *A hallgatható halhatatlan.*

Kutatópontok

A térkép azokat a településeket jeleníti meg, ahonnan vannak lejegyzéseink. A kutatópontok neve a pontokra kattintva érhető el. A kiválasztott kutatópont oldalának megjelenítéséhez kattintson a nevére!

Bárna

Cered

Istenmezeje

Karancslapujtő

Nagybátöny (Bátorfő)

Nógrádmagyar

Pásztó

Ságújfalu

Salgóbánya (Salgótarján)

Salgótarján

Somoskőújfalu

Szalmatercs

Mai magyar nyelvjárási hangoskönyv 1. Salgóbánya, részlet

{-1 •«Az er»dő felé?•}

•Az erdő felé, igen. • •ə ə Voltunk kint a • | •Medves felé is, •

{-1 •«Mhm.»•}

•«De» főleg erre az oldalra szerettem • | •əə menni, m mert, tudod, az első sikerílmíny it volt. • •Mē jöttünk házá | felé, sétából, • •és ëty placcon megáltunk, és a nagymama talált egy ekkora nagy igazigombát. • •«És utánna mindig o»da jártunk, •

{-1 •«Azé ez is ritká.» • •Mhm. •}

A felvételt Sándor Emma, a lejegyzést Vargha Fruzsina Sára készítette.

Összegzés

- Bihalbocs:
 - könnyen rögzíthető, elemezhető, sokrétűen felhasználható informatizált nyelvi adatok
 - térinformatikai megoldások, integrált kutatópont-hálózat
 - hang és lejegyzés összekapcsolása
- Informatizált nyelvatlaszok, hangoskönyvek
- Civil dialektológia:
 - a nyelvjárásokat online megjelenítő civil kezdeményezések mint a nyelvi változatosság megjelenítésének hiteles forrásai
 - kutatók és civilek összefogásából született tartalmak: MMNyHk. 1.

Köszönöm a figyelmet!

Az előadás elkészítését az NKFIH FK 138396 számú, *Magyar nyelvjárások akusztikai és dialektometriai vizsgálata* c. projektje támogatta.

MTA

Hivatkozások

Bodó Csanád 2007. Követéses geolingvisztikai vizsgálat Moldvában. In: Guttmann, Miklós; Molnár, Zoltán (szerk.) V. Dialektológiai szimpozion. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 37-47.

Gálffy Mózes – Márton Gyula 1987. Székely nyelvföldrajzi szótár. Budapest: Akadémiai Kiadó (Kiss Jenő szerk.). Menyhárt, József – Presinszky, Károly 2013. A szórványos ö-zés vizsgálata a Csallóközben generációk és iskolázottság szerint. In: Kontra–Németh–Sinkovics (szerk.). Elmélet és empiria a szociolingvisztikában: válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia előadásaiból. Budapest: Gondolat Kiadó 444-458.

Vargha, Fruzsina Sára 2013. Az adatok kor és nem szerinti megoszlása A magyar nyelvjárások atlasza ellenőrző gyűjtésében. In: Kontra–Németh–Sinkovics (szerk.). Elmélet és empiria a szociolingvisztikában: válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia előadásaiból. Budapest: Gondolat Kiadó. 459-474.

Ferenczi, Gábor 2023. Nyelvföldrajzi vizsgálatok a Kemenesalján és vidékén: a KNyK-projekt első eredményei. Doktori disszertáció. ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), Nyelvtudományi Doktori Iskola, Kiss Jenő Disszertáció benyújtásának éve: 2023, Védés éve: 2023

Vékás Domokos 2007. Számítógépes dialektológia. In: Guttmann– Molnár szerk. V. Dialektológiai Szimpozion. Szombathely. 289–293.